

Aanduiding van ankerplaats
'Vallei van de Cicindria met kasteeldorp Kerkom'
Code : APL002

1. Benaming van de ankerplaats + ligging + oppervlakte

Vallei van de Cicindria met kasteeldorp Kerkom te Sint-Truiden, Limburg
Oppervlakte : 155,3 ha

2. Een aflijning van de ankerplaats op schaal 1/25.000 die de grenzen ervan aangeeft

zie bijlage1

3. nummer ankerplaats uit landschapsatlas

Anker ID : A70030

4. Situering

De ankerplaats bevindt zich in droog Haspengouw het gebied in de vierhoek Tienen - Maastricht - Luik - Namen. Zij behoort meer bepaald tot het plateau van Landen.

In het noorden sluit de ankerplaats aan bij de stad Sint-Truiden. De westgrens loopt parallel met de N 80 (Sint-Truiden - Gingelom - Hannuit). De woningen langs deze weg werden uitgesloten. De Oostgrens is het vliegveld van Brustem. De zuidgrens wordt grosso modo gevormd door de verbindingsweg tussen de dorpen Kerkom en Aalst.

Binnen de perimeter van de ankerplaats werden reeds de volgende beschermingen doorgevoerd:
Als monument werden beschermd: Het Kasteel Van Kerkom of Rood Kasteel (KB 08/11/1979) (oude kasteelvleugel, terrasaanleg en twee hoektorens) en het Wit Kasteel (KB 12/02/1980) (met dienstgebouw, koetshuis, poortgebouw, boerenhuis, stalconstructie, dwarsschuren en stallen).
Als dorpsgezicht werden beschermd: Het Kasteel Van Kerkom met onmiddellijke omgeving KB 08/11/1979) en het Wit Kasteel met onmiddellijke omgeving (KB 12/02/1980).

In de ankerplaats komen de volgende bestemmingen voor volgens het gewestplan; Agrarisch gebied, landschappelijk waardevol agrarisch gebied, natuurgebied, parkgebied met semi-agrarische functie, woonuitbreidingsgebied en een erfdiensbaarheidsgebied in het verlengde van de startbaan van het vliegveld.

Deze ankerplaats is niet gelegen in een gebied dat beleidsmatig herbevestigd is als agrarisch gebied voor de agrarische en natuurlijke structuur regio Haspengouw-Voeren (zie kaart in bijlage).

VEN en IVON gebieden komen niet in de ankerplaats voor, noch habitatrichtlijngebieden in toepassing van het natuurdecreet (Geo-Vlaanderen-NATURA 2000).

5. Omschrijving

Ten zuiden van Sint-Truiden heeft de Cicindria(beek) een asymmetrische vallei met steilere oostelijke helling ingesneden in het Haspengouws leemplateau met zijn open field landschap van vruchtbare akkers (foto 2) . De asymmetrische valleihellingen zijn doorsneden door holle wegen (foto 4).

De oorspronkelijke kerndorpen en traditioneel gesloten hoeven, omgeven door weiden en boomgaarden, liggen voornamelijk in de beekvallei. Recente bebouwing situeert zich grotendeels langs de verbindingswegen, zoals hier de Naamsesteenweg.

Ten oosten wordt het beoogde landschap begrensd door het militair domein van Brustem, zodat het in feite geïsoleerd ligt tussen beide landschapstorende elementen.

Kerkom is een landbouwdorp met gave kern ten oosten van de Naamsesteenweg. De vierkanthoeven zijn gegroepeerd rondom de centraal, op een heuvel gelegen kerksite met ommuurd kerkhof en oude grafkruisen, ten zuiden van het kasteel.

De Sint-Martinuskerk brandde in 1975 grotendeels af. Alleen de buitenmuren van toren, schip en koor met de volledige sacristie bleven gespaard. Het huidige, neoclassicistische uitzicht van de zaalkerk dateert van de vergroting in 1885. Het oostwaarts georiënteerde koor is uit de eerste helft van de 18^e eeuw. De pastorie bezit een historisch interessante, 19^e-eeuwse ommuurde voor- en omhaagde achtertuin.

De dorpsmolen, aanhorigheid van het kasteel, ligt ten zuiden op de Cicindria, plaatselijk ook de Molenbeek genaamd. Watermolen en hoeve vormen een U-vorm complex rondom een gekasseide binnenplaats, ten noorden afgesloten door een muur met aanleunende dienstgebouwen en centraal hek (foto 6).

Een nieuwe woonwijk ligt thans ten oosten van de dorpskern, bij de Bosberg. Een hoge haag vormt de scheiding tussen het kasteelpark en de woonwijk. (foto 9)

De beboste hoogte biedt zicht op het kasteeldomein, dat ten noorden bij het dorp aansluit in een haakse bocht van de Cicindria. Het kasteel van Kerkom wordt ook wel *Alstergoed* of in de volksmond *Rood kasteel* genoemd (foto 5). Het huidige kasteel van Kerkom werd einde 19e eeuw in eclectische stijl gebouwd ten noordwesten van een ouder gebouw uit 1760. Daarvan bleef slechts één vleugel met hoektoren als dienstgebouw bewaard. Rond beide gebouwen, gescheiden door een terrastuin met twee paviljoenen, werd een ruim en riant landschapspark aangelegd, voorzien van een grote vijver met eilandje. Een hoofdtoegang met inrijpoort en oprijlaan leidde naar het kasteel, een secundaire toegang naar de erekoer van het oude hof. Rond 1990 werd het goed verkocht en werden op de oude kasteelsite een stoeterij en manege gebouwd. De boomgaarden ten noordwesten werden vervangen door een renbaan. De oorspronkelijke hagen en dichte begroeiing langs de begrenzendende straten werd gedubbeld met of vervangen door een draadafsluiting. Niet tegenstaande deze ingreep bleven nog ruimschoots voldoende intrinsieke waarden (o.a. perspectieven, bomen- en bosgroepen, bouwkundig patrimonium, reliëf ...enz. behouden om de bescherming te handhaven. Het uitgestrekte park met licht glooiende grasvelden, weilanden, solitair, bomengordel en bomengroepen sluit ten noorden en ten oosten aan bij de bossen en struwelen op de rand van de Keelberg. Vanaf het kasteel lopen zichtassen langs de bossen naar het noordoosten in de richting van Aalst en naar het noordwesten in de richting van Straten.

Ten westen sluit dit kasteeldomein naadloos aan op de landerijen van een tweede kasteel, het zogenaamd *Wit kasteel*. Het Wit kasteel met kasteelhoeve en aanhorigheden is een oud landgoed van ongeveer 40 ha. De gebouwen werden oorspronkelijk opgetrokken in 17^e-eeuwse Maasstijl, later gewijzigd in classicistische stijl (foto 8). Kasteel en hoeve vormen nu een U-vormig complex, grotendeels in witgekalkte baksteenbouw. Het gekasseide ereplein, afgezoomd door een monumentaal toegangshek, is door een brede beukendreef met de Naamsesteenweg verbonden (foto 7). Een tweede, korte en nu afgeschafte oprit in kassei loopt door een laagstamboomgaard naar het poortgebouw in de zuidvleugel. Ten zuidoosten van het kasteel ligt een landschappelijk park met een uitgestrekte waterpartij, duidelijk ontstaan uit een ouder grachtensysteem. Een sierlijke boogbrug overspant de zuidelijke arm van de vijver. De omgeving is landelijk, met akkers, boomgaarden en meidoornhaag langs de straat. Opmerkelijk vanaf de straat is het gevarieerde en imposante volumespel van de gebouwen tegen de beboomde achtergrond van landschap.

Noordelijker langs de Cicindria, tussen Kerkom en Bevingen, is Straten een zeer oud gehucht zonder eigenlijke kern. De bebouwing is gekrompen tot enkele hoeven, o.a. de 16^e-eeuwse hoeve Engelbos (foto 1). Zij vormen belangrijke elementen in een landelijke omgeving met akkers, weiden, boomgaarden, hagen en holle wegen. Het perceleringspatroon is er historisch stabiel.

6. De landschapkenmerken die typisch zijn voor de ankerplaats, met inbegrip van de ruimtelijke kenmerken die eigen zijn aan de waarden

1° het gehucht Straten.

a) de asymmetrische noord-zuid georiënteerde vallei van de Cicindria met eerder smalle valleibodem en met bronamfitheaters in de steile helling. Holle wegen verbinden de vallei met het plateau.

b) oude en dus historisch stabiele hellingbossen, vroeger meestal domeinbossen (Bosberg en Keelberg), met hun kenmerkende onderbegroeiing bestaande uit zogenaamde oude bosplanten. Deze

beschikken over een beperkte verspreiding in de ruimte en in de tijd en zijn daardoor zeer kwetsbaar voor habitatverandering.

c) al dan niet omhaagde hoogstamboomgaarden, weiden, enkele bosjes en akkers op de hellingen, grootschalige akkerbouw op het plateau.

d) bewoning (dorpskernen, gehuchten, boerderijen, kastelen) in de beekvallei. Valleigebonden sites hebben waarschijnlijk een Frankische oorsprong

e) Straten is een zeer oud gehucht zonder eigenlijke kern. De bebouwing is gereduceerd tot een viertal hoeven, waarvan de 16^e-eeuwse hoeve Engelbos (beeldbepalend voor de omgeving) en een naastgelegen hoeve gedateerd 1766 op de westelijke zijgevel van de woning, vermeld worden in de inventaris van het bouwkundig erfgoed.

f) nog gave en landelijke omgeving met akkers, weiden, boomgaarden, hagen en holle wegen. Het perceleringspatroon is er historisch stabiel.

g) het oost-west georiënteerde tracé van de vermoedelijk Romeinse heirbaan Tienen-Maastricht doorheen Straten en bijgevolg de vermoedelijk Gallo-Romeinse oorsprong maken de site in archeologisch opzicht belangrijk.

2^ohet dorp Kerkom met twee kastelen en bijhorende parken.

a) het kerndorp Kerkom; een landbouwdorp met een gave kern van vierkanthoeven verzameld rondom de centrale, op een heuvel gelegen, kerksite met ommuurd kerkhof, waarop zich oude grafkruisen bevinden. De pastorie bezit een historisch interessante, 19^e-eeuwse pastorie met ommuurde voor- en omhaagde achtertuin.

b) het kasteel van Kerkom bevindt zich ten noorden van het dorp en sluit erbij aan in een haakse bocht van de Cicindria. Het huidige kasteel werd einde 19e eeuw in eclectische stijl gebouwd ten noordwesten van een ouder, classicistisch gebouw uit 1760. Daarvan bleef slechts één vleugel met hoektoren als dienstgebouw bewaard.

c) rond beide gebouwen, gescheiden door een terrastuin met twee paviljoenen, werd een ruim en riant park in landschappelijke stijl aangelegd, naar een ontwerp van landschapsarchitect en botanist Alfred Wesmael uit 1883. Het park is voorzien van een grote vijver met eilandje. Een hoofdtoegang met inrijpoort en oprijlaan leidde naar het kasteel, een secundaire toegang naar de erekoer van het oude hof.

d) het uitgestrekt park met licht glooiende grasvelden, weilanden, solitair, bomengordel en bomengroepen sluit ten noorden en ten oosten aan bij de bossen en struwelen op de rand van de Keelberg.

e) vanaf het kasteel lopen zichtassen langs de bossen naar het noordoosten in de richting van Aalst en naar het noordwesten in de richting van Straten.

f) het Wit kasteel met kasteelhoeve en aanhorigheden werd oorspronkelijk opgetrokken in 17^e-eeuwse Maasstijl. De gebouwen werden later omgebouwd in classicistische stijl. Kasteel en hoeve vormen nu een U-vormig complex, grotendeels in witgekalkte baksteenbouw.

g) het gekasseide ereplein, afgezoomd door een monumentaal toegangshek, is door een brede beukendreef met de Naamsesteenweg verbonden. Een tweede, korte en nu afgeschafte, oprit in kassei loopt door een laagstamboomgaard naar het poortgebouw in de zuidvleugel. Ten zuidoosten van het kasteel ligt een landschappelijk park uit de tweede helft van de 19^e eeuw met een uitgestrekte waterpartij, duidelijk ontstaan uit een ouder grachtensysteem. Een boogbrug in erbarmelijke toestand overspant de zuidelijke arm van de vijver. De omgeving is landelijk, met akkers, boomgaarden en een meidoornhaag langs de straat.

h) de sterk vervallen dorpsmolen bevindt zich ten zuiden van de dorpskern op de Cicindria, ook wel de Molenbeek genoemd. Watermolen en hoeve vormen een U-vormig complex rondom een gekasseide binnenplaats, ten noorden afgesloten door een muur met aanleunende

dienstgebouwen en een centraal hek.

i) het overige bouwkundig erfgoed vermeld in de inventaris van het bouwkundig erfgoed; de herberg De Veloclub een alleenstaand dubbelhuis dat dateert uit de eerste helft van de 18^e eeuw.

7. De waarden die tot de aanduiding aanleiding gegeven hebben

Natuurwetenschappelijke waarde

Het voorkomen van de specifieke topografische landschapskenmerken van een vallei in droog Haspengouw nl. de asymmetrische noord-zuid georiënteerde vallei van de Cicindria met eerder smalle valleibodem en met bronamfitheaters in de steile helling. Holle wegen verbinden de vallei met het plateau.

De aanwezigheid van oude en dus historisch stabiele hellingbossen, vroeger meestal domeinbossen (Bosberg en Keelberg) met hun kenmerkende onderbegroeiing bestaande uit zogenaamde oude bosplanten. Deze beschikken over een beperkte verspreiding in de ruimte en in de tijd en zijn daardoor zeer kwetsbaar voor habitatverandering.

Historische waarde

Het landgebruik is traditioneel en kenmerkend voor Droog-Haspengouw. Bewoning (dorpskernen, gehuchten, boerderijen, kastelen) in de beekvallei, omgeven door al dan niet omhaagde hoogstamboomgaarden, weiden, enkele bosjes en akkers op de hellingen, grootschalige akkerbouw op het plateau. Dergelijke topografische situaties zijn interessante locaties voor activiteiten uit alle periodes.

Tussen de gehuchten Bevingen en Straten bevindt zich een oost-west georiënteerd wegtracé, waarschijnlijk dat van de Romeinse heirbaan die in een rechte lijn te volgen is van Tienen tot Maastricht.

Het kerndorp Kerkom is een landbouwdorp met een gave kern van vierkanthoeven in baksteenbouw uit de tweede helft van de 19e eeuw, verzameld rondom de centrale, op een heuvel gelegen, kerksite (zaalkerk met neoclassicistisch uitzicht) met ommuurd kerkhof, waarop zich oude grafkruisen bevinden. De pastorie in neorenaissancestijl bezit een historisch interessante, 19^e-eeuwse ommuurde voor- en omhaagde achtertuin.

Het kasteel van Kerkom, ook wel Alstergoed of in de volksmond "Rood kasteel" genoemd, bevindt zich ten noorden van het dorp en sluit erbij aan in een haakse bocht van de Cicindria. Het huidige kasteel werd in 1889 in eclectische stijl gebouwd ten noordwesten van een ouder, classicistisch gebouw uit 1760. Daarvan bleef slechts één vleugel met hoektoren als dienstgebouw bewaard als wagenhuis met knechtenkamers. Rond beide gebouwen, gescheiden door een terrastuin met twee paviljoenen, werd een ruim en riant landschapspark aangelegd, voorzien van een grote vijver met eilandje. Een hoofdtoegang met inrijpoort en oprijlaan leidde naar het kasteel, een secundaire toegang naar de erekoer van het oude hof. Het uitgestrekte park met licht glooiende grasvelden, weilanden, solitair, bomengordel en bomengroepen sluit ten noorden en ten oosten aan bij de bossen en struwelen op de rand van de Keelberg. Vanaf het kasteel lopen zichtassen langs de bossen naar het noordoosten in de richting van Aalst en naar het noordwesten in de richting van Straten. Ten westen wordt het park begrensd door de landerijen van een tweede, het zogenaamd Wit kasteel.

Het Wit kasteel met kasteelhoeve en aanhorigheden is een oud landgoed. Oorspronkelijk opgetrokken in 17^e-eeuwse Maasstijl, werden de gebouwen op het einde van de 18^e eeuw omgebouwd in classicistische stijl. Alleen het westelijke hoevecomplex en de zuidoostelijke hoektoren behielden hun vroeger uitzicht. Kasteel en hoeve vormen nu een U-vormig complex, grotendeels in witgekalkte baksteenbouw. Het gekasseide ereplein, afgezoomd door een monumentaal toegangshek., is door een brede beukendreef met de Naamseseenweg verbonden. Een tweede, korte en nu afgeschafte, oprit in kassei loopt door een laagstamboomgaard naar het poortgebouw in de zuidvleugel. Ten zuidoosten van het kasteel ligt een landschappelijk park met een uitgestrekte waterpartij, duidelijk ontstaan uit een ouder grachtensysteem. Een boogbrug in erbarmelijke toestand overspant de zuidelijke arm van de vijver. De omgeving is landelijk, met akkers, boomgaarden en een meidoornhaag langs de straat.

De dorpsmolen, aanhorigheid van het kasteel, bevindt zich ten zuiden van de dorpskern op de Cicindria, ook wel de Molenbeek genoemd. Watermolen en hoeve vormen een U-vormig complex rondom een gekasseide binnenplaats, ten noorden afgesloten door een muur met aanleunende dienstgebouwen en een centraal hek. In de zijpuntgevel met het molenrad bevindt zich een jaarsteen gedateerd 1667.

De herberg De Veloclub is een alleenstaand dubbelhuis dat dateert uit de eerste helft van de 18^e eeuw.

Langs de Cicindria, tussen Kerkom en Bevingen bevindt zich Straten, een zeer oud gehucht zonder eigenlijke kern, mogelijk ontstaan bij of uit een Romeinse site. De bebouwing is nu gereduceerd tot enkele hoeven, o.a. de 16^e-eeuwse hoeve Engelbos en een hoeve gedateerd 1766 op de westelijke zijgevel van de woning. Zij vormen belangrijke elementen in een nog gave en landelijke omgeving met akkers, weiden, boomgaarden, hagen en holle wegen. Het perceleringspatroon is er historisch vrij stabiel.

Esthetische waarde

De vrij gave dorpskern van Kerkom, het kasteeldomein verbonden aan het Rood kasteel, het landgoed rond het Wit kasteel, de verspreide hoeven in het gehucht Straten zijn belangrijke elementen in de gave, landelijke omgeving van boomgaarden - al dan niet omgeven door hagen -, weiden en open akkers, aaneengeregen door holle wegen.

De asymmetrische vallei van de Cicindria met zijn bronamfitheaters is een in esthetisch opzicht markante en gaaf bewaarde landschapsgradiënt door zijn vorm en contrast met het uitgestrekte leemplateau van Droog Haspengouw.

De verschillende zichtassen, worden bekroond door de aansluitende, beboste heuveltoppen. De Bosberg biedt uitzicht op het kasteeldomein en omgeving.

Opmerkelijk is ook vanaf de straat het gevarieerde en imposante volumespel van het Wit kasteel tegen de beboomde achtergrond van landschap

Ruimtelijk-structurende waarde

De Cicindriabeek is structuurbepalend voor het landschap. Deze ligt aan de basis van de asymmetrische vallei met zijn cultuurzonatie en bouwkundig erfgoed.

De beide kasteelparken zijn door hun grote oppervlakte eveneens landschapsstructurend.

8. aanpassingen tov de oorspronkelijke fiche van de ankerplaats omwille van nieuwe inzichten

Het perceel waarop zich het bouwkundig erfgoed, de herberg De Veloclub bevindt wordt om deze reden opgenomen in de ankerplaats.

9. Toekomstige ruimtelijke vertaling en visie op de ankerplaats

Deze tekst samen met de toegevoegde kaart 'voorstel ruimtelijke vertaling' lezen.

1. Het gehucht Straten.

a) Behoud van de specifieke topografie, vochtgradiënt in de bodem (van een droge vruchtbare leembodem op het plateau tot natte alluviale valleibodem), paden- en holle wegenpatroon.

b) Behoud van de historisch stabiele (domein)bossen d.m.v. een aangepast beheer.

c) In stand houden en herstellen van de cultuurzonatie d.m.v. een vergunningenbeleid dat hiermee rekening houdt, door het onderhoud, herstel en eventueel nog bijplanten van hoogstamboomgaarden op geschikte locaties, het stimuleren van kleinschalige landbouw op de valleihellingen, bestendigen van grootschalige landbouw op de leemplateaus (ontraden van vertuining en weren van allerhande constructies)

d) Geen bewoning toelaten buiten de daartoe van oudsher gebruikte sites. In een RUP dienen voorwaarden voor nieuwbouw in de historische bewoningskernen ingeschreven te worden. Nieuwbouw dient architecturaal te passen in de omgeving en mag geen afbreuk doen aan aanwezige perspectieven.

e) Behoud van de vier historische hoeven en het perspectief erop, ook van op de Naamsesteenweg, d.m.v. aangepast onderhouds-, herstel en vergunningenbeleid.

f) Vrijwaren van de nog vrij gave landelijke omgeving door stimuleren van een aangepast landgebruik en vergunningenbeleid..

g) Behoud van de oude heirbaan (vermoedelijk Romeinse wegtracé) en de hieraan verbonden archeologica en behoud van de archeologisch rijke bodemprofielen, kenmerkend voor deze

belangrijke site.

2. Het dorp Kerkom met twee kastelen en bijhorende parken.

- a) Behoud van de gave dorpskern met zijn kenmerkende structuur. In een RUP dienen voorwaarden voor nieuwbouw in de historische bewoningskernen ingeschreven te worden. Nieuwbouw dient architecturaal te passen in de omgeving en mag geen afbreuk doen aan aanwezige perspectieven.
- b) Behoud van de als monument beschermde kastelen
- c) Behoud, herstel en beheer van de als dorpsgezicht beschermde kasteelparken.
- d) Behouden van de zichtassen vanuit de kastelen en de geleidelijke overgangen van het park naar het omringende landschap d.m.v. een aangepast parkbeheer.
- e) Restauratie van de dorpsmolen en achterstallig onderhoud van de onmiddellijke omgeving.
- f) Behoud van het bouwkundig erfgoed zoals beschreven in de inventaris en van alle overige waardevolle kernen.

10. Kansen, knelpunten en aandachtspunten

Het landschap bevindt zich ingesloten tussen de drukke Naamsesteenweg, deels met lintbebouwing, en het militair domein van Brustem (vliegveld) als versturende elementen.

Rond de dorpskern van Kerkom vindt woonuitbreiding plaats. De recente bebouwing langs de verbindingswegen en rond de dorpskern van Kerkom (nieuwe woonwijk) levert geen bijdrage tot de landschapswaarden (foto 9). Bij de toekomstige inrichting van de ankerplaats kunnen deze storende elementen gebufferd te worden door een aangepaste groenvoorziening.

Op het kasteeldomein van het Rood Kasteel werden een stoeterij en manege gebouwd en een renbaan aangelegd. Hagen en begroeiing langs de straten werden gedubbeld met of vervangen door draadafsluiting. Ook hier is een landschappelijke inkleding wenselijk.

Het fietspad doorheen de vallei van de Cicindria draagt eveneens bij tot de toeristische ontsluiting. Het uitgesproken landelijke karakter en de authenticiteit van het landschap in de nabijheid van de stad Sint-Truiden is een troef voor het fiets- en wandeltoerisme. Gepast beheer kan ontsluiting via deze vorm van toerisme dan ook nog versterken.

11. Gewenste planologische afstemming

Bij de invulling van de nieuwe bestemming voor het militair terrein is het om landschappelijke redenen aangewezen om de traditionele cultuurzonatie te respecteren (d.w.z. landbouw op het plateau) en de verloren gegane cultuurhistorische waarde (o.a. tracé Romeinse heirbaan) opnieuw in het landschap te visualiseren.

Er wordt in het woongebied met landelijk karakter te Kerkom geen onderscheid meer gemaakt tussen de historische kern en de nieuwe woonwijk. Het is aangewezen dit te doen.

12. begrippenlijst en referenties

Verklarende woordenlijst:

Voor de verklaring van begrippen is er een algemene begrippenlijst. Voor deze ankerplaats zijn er geen dossierspecifieke begrippen verklaard.

Referenties van geraadpleegde literatuur en bronnen:

Baeyens L., (1958), Bodemkaart van België: Kaartblad 105 E Sint-Truiden & Verklarende tekst bij het kaartblad, Gent, Centrum voor Bodemkartering.

Nationaal Geografisch Instituut, Topografische kaarten, Kaartblad 33/5-6, Schaal 1/25000.

Schlusmans F., Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen. Inventaris van het cultuurbezit in België. Provincie Limburg, Arrondissement Hasselt deel 6n2(He-Z)

Hubert Bats